**AUSBD, 2018; 1(2): 51-61** **ausbdergi@gmail.com**
**e-ISSN: 2651-3064** **DOI:**

# SELAHADDİN EYYÛBÎ VE NUREDDİN MAHMUD ARASINDAKİ MÜNASEBETLER

*Çağatay GENÇTÜRK*[1]

## Öz

İmadeddin Zengî'nin 1146 yılındaki ölümünden sonra Musul Atabeyliği'nin Halep kolunu kuran Nureddin 1154 yılında Dımaşk'ı alarak Suriye'ye ve 1169 yılında da Mısır'a hâkim olmuştur. Onun art arda kazandığı başarılar Haçlıların dar bir alana hapsedilmesini sağlamıştır. 1174 yılına gelindiğinde Nureddin Mahmud, Kuzey Irak, el-Cezire, Suriye, Mısır, Hicaz, Yemen, Sudan ve Trablusgarp'a hükmeder duruma gelmiştir. Bu başarılar sırasında Eyyûbî ailesinin hizmetleri de etkin rol oynamıştır. İmadeddin Zengî zamanında hizmete giren Necmeddin Eyyûb(ö.1173) ve Şirkuh(ö.1169) Nureddin Mahmud zamanında en büyük emirler arasına girmiştir. Sonrasında Mısır valisi olan Selahaddin Eyyûbî, Hicaz, Yemen, Sudan ve Trablusgarp'a kadar olan sahayı Zengî topraklarına katmıştır. Ayrıca Haçlılarla mücadele sırasında Nureddin'in hizmetinde yer almıştır. Ancak bu iki İslâm mücahiti arasında bazı nedenlerle soğukluklar da yaşanmıştır. Çalışmamızda Zengî himayesinde Eyyûbî ailesinden bahsederek Selahaddin Eyyûbî ve Nureddin Mahmud arasındaki münasebetleri ele alacağız.

**Anahtar Kelimeler:** Nureddin Mahmud b. Zengî, Zengîler, Selahaddin Eyyûbî, Haçlılar, Fatimîler

## RELATIONS BETWEEN SALADİN B. AYYUB AND NUR AL-DİN MAHMUD

**Abstract**

After the death of Imad al-Din Zangi in 1146, Nur al-Din Mahmud, who established the Zangid dynasty in Aleppo took the control of Damascus and Syria in 1154. Also capture the control Egypt in 1169. His repeatedly success ensured that the Crusaders were imprisoned in a narrow space. In 1174, Northern Iraq, al-Jazeera, Syria, Egypt, the Hijaz, Yemen, Sudanese and Tripoli are ruled by Nureddin Mahmud. In the face of these achievements, the services of the Ayyubid family also played an active role. Necmeddin Eyyûb (d.1173) and Shirkuh (d.1169) who came into service in the time of Imadeddin Zengî were among the greatest orders during the time of Nureddin Mahmud. Then, the governor of Egypt, Saladin b. Ayyub, Hijaz, Yemen, Sudan and Tripoli has added the field to the territory of Zengî. It is also in the service of Nureddin who are fighting the Crusaders. However, there were many problems between the two Islamic mujahids. In our study, we will talk about the Ayyubid family under the patronage of Zengî and discuss the relations between Saladin and Nureddin Mahmud.

**Keywords:** Nur al-Din Mahmud b. Zangi, Zangids, Saladin b. Ayyub, Crusaders, Fatimîd

## GİRİŞ

Sultan Muhammed Tapar'ın 1118 yılındaki ölümünden hemen önce beş oğlu arasında en büyüğü olan Mahmud'u kendi eliyle tahta çıkarmıştı. Fakat onun devletin dizginlerini elden kaçırması üzerine amcası Horasan Meliki Sencer harekete geçerek Save'de yapılan savaşı kazanmıştı. Böylece Selçuklu tahtının yeni sahibi olan Sencer, yeğeni Mahmud'u da bir kenara itmemişti. Nitekim onun *sultanu'l-muazzam* unvanıyla Irak Selçuklu Devleti'ni kurmasına müsaade etmişti. Ancak Sultan

[1] Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ortaçağ ABD Doktora Öğrencisi, gencturkcagatay615@gmail.com

Başvuru/Submitted: 17.10.2018 Kabul/Accepted: 31.12.2018

Mahmud'un 10 Eylül 1131 yılındaki ölümünden sonra Irak Selçuklu Devleti'nde taht mücadeleleri başlamıştı.[2]

Irak Selçuklu Sultanı Mahmud'un ölümünden sonra yaşanan taht kavgaları sırasında Melik Mesud'un isteği üzerine Bağdat'a ilerleyen Musul Valisi İmadeddin Zengî, Melik Selçukşâh'ın Atabeyi Karaca es-Sâkî tarafından Tikrit akınlarındaki Semerra'da bozguna uğradı. Büyük kayıplar veren ve Tikrit şehrine çekilmek zorunda kalan Zengî kale komutanı Necmeddin Eyyûb tarafından çok iyi bir şekilde ağırlandı. Necmeddin Eyyûb ayrıca Musul kuvvetlerinin sorunsuz geri dönebilmesini sağlamak için sallar hazırlattı. Bunlar sayesinde herhangi bir saldırıya uğramadan sağ salim Musul'a dönen Zengî, ordusunu dağılmaktan zorda olsa kurtardı.[3] Bu tarihten sonra Eyyûbî ailesi önce İmadeddin Zengî'nin (ö. 1146) ve sonrasında Nureddin Mahmud b. Zengî'nin hizmetine girdi. Nureddin'in Haçlılarla mücadelesinde ve Dımaşk'ı ele geçirmesi sırasında gerek Necmeddin Eyyûb gerekse onun kardeşi Şirkûh etkin bir rol oynadı.[4]

Eyyûbî ailesini tarih sahnesinde kalıcı kılan ise Nureddin Mahmud'un emriyle Şirkûh'un Mısır'ı Haçlı tehlikesinden kurtarması oldu.[5] Mısır'ın 1169 yılında Zengî himayesine girmesinden kısa bir süre sonra Şirkûh ölünce Mısır'da Nureddin'in naibi olarak Selahaddin Eyyûbî göreve geldi.

Selahaddin Eyyûbî Mısır'da göreve geldikten sonra Ermeni ve Sudanlı askerlerin isyanına son vererek güçlü bir konuma geldi.[6] Sonrasında birleşik Bizans-Haçlı kuvvetlerinin Dimyat kuşatmasına

---

[2] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî-t-târîh,* X, çev. Abdülkerim Özaydın, Bahar Yayınları İstanbul 1987, 531; Şihabeddin b. Fazlullah el-Ömerî, *Mesâliku'l Ebsâr,* çev. D.Ahsen Batur, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*, Selenge Yayınları, İstanbul 2014, s. 257.

[3] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî-t-târîh,* X, 532; İbnü'l-Verdî, *Selçuklular,* çev. Mustafa Alican, Kronik Yayınları, İstanbul 2017, s. 87; Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi,* II, çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK Yayınları, Ankara 1987, s. 364; Coşkun Alptekin, *The Reign Of Zangi,* (521-541/1127-1146), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1978, s. 36; Hasan İbrahim Hasan, *İslâm Tarihi Abbasilerin İkinci Dönemi (447-656/1055-1258),* IV/V, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1986, s. 96.

[4] İbn Kalânisî, *Şam Tarihine Zeyl -I. Ve II. Haçlı Seferleri Dönemi-,* çev. Onur Özatağ, Türkiye İş Bankası Yayınları İstanbul 2015, s. 188-190; *İmad ad-Dîn al-Katîb al-Isfahânî'nin al-Bondârî Tarafından İhtisar Edilen Zubdat al-Nuşra ve Nuhbat al 'Usra Adlı Kitabin Tercümesi,* Çev. Kıvameddin Burslan, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 2015*,* s. 221; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî-t-târîh,* XI, s. 169-170; İbnü'l-Esîr, *et-Tarihü'l-Bâhir fi'd-devleti'l-Atabegiyye bi'l-Mavsıl,* Tahkik ve Neşreden: Abdulkadir Ahmet Tuleymat, Kahire 1963, s. 106-108; İbn Hallikan, *Vefeytü'l-A'yan ve Enbau Ebnai'z-Zaman,* trans. Baron Mac-Guckın de Slane, *Ibn Khallikan's Bıographıcal Dıctıonary*, III, Librairie du Liban, Lübnan 1970, s. 339; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye,* XII, çev. Mehmet Keskin, Büyük İslâm Tarihi, Çağrı Yayınları, İstanbul 2000, s. 423-424; Ergin Ayan, *Willermus Tyrensis' Historia Rerum in Patribus Tranmarinis Gestarum (Denizaşırı Bölgelere Yapılan Seferlerin Tarihi) Adlı Eserinin XVI. XVII. Ve XVIII. Kitaplarının Çevirisi,* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994, s. 186; Süryanî Mikhael, *Süryanî Patrik Mikhael Vekayinamesi,* II, çev. Hrant D. Andreasyan, TTK Kütüphanesi, s. 174; Abû'l-Farac, *a.g.e.,* II, s. 393; William Barron Stevenson, *The Crusaders In The East,* Slım Press, Beyrut 1968, s. 171-173; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi,* II, çev. Fikret Işıltan, TTK Yayınları, Ankara 2008, s. 284-286; H.A.R. Gibb, "The Career of Nur-ad-din", *A History of the Crusades, First Hundred Years,* ed. Kenneth M. Setton, University of Wisconsin, Madison 1969, s. 518-519; P.M.Holt, *Haçlı Devletleri ve Komşuları,* Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s. 76-77; Coşkun Alptekin. *Dımaşk Atabegliği(Böriler),* Marmara Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1978, s. 196-198; Ramazan Şeşen, *Selahaddin Eyyubî ve Devri,* İsar Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 28-29.

[5] Bahaddin b. Şeddad, *Selahaddin-i Eyyubi en-Nevâdir'üs-Sultâniyye ve el-Mehasin'ül-Yusüfiyye Yusüfiyye (Yusuf'un İyilikleri ve Sultan'ın Nadireleri),* çev. Mehmet Selim Bilge, Lîs Yayınevi, Diyarbakır 2015, s. 76-78; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî-t-târîh,,* XI, s. 275; Willermus Tyrensis (William of Tyre), *Historia rerum in partibus tranmarinis gestarum,* trans. A. C. Krey - E. A. Babcock, *A History of Deed Done Beyond the Sea,* II, Columbia University Press, New York 1943, s. 356; Süryani Mikhael, *a.g.e.,* II, s. 207; Abû'l-Farac, *a.g.e.,* II, s. 407-408; Ebû Şâme el-Makdisi, *Kitâbu'r-Ravzeteyn Fî Ahbâri'd-Devleteyn en-Nûriyye ve's-Salâhiyye,* II, thk. İbrâhim ez-Zeybek, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1997, s. 46; İbn Hallikan, *a.g.e.,* IV, s. 490; İbn Kesîr, *a.g.e.,* XII, s. 461; Stevenson, *a.g.e.,* s. 193-194; Runciman, *a.g.e.,* II, s. 319; Amin Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri,* çev. M.A. Kılıçbay, Telos Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 222; Aydın Usta, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri,* Yeditepe Yayınları, İstanbul 2016, s. 192; Ramazan Şeşen, *Eyyubiler (1169-1260),* İsam Yayınları, İstanbul 2012, s. 26; Ebru Altan, "Nur al-Din Mahmud b. Zangı(1146-1174): One of The Promınent Leaders of The Struggle agaınst The Crusaders" *Tarih Dergisi,* say. 59 (2014/1), s. 69; Ramazan Şeşen, *Kudüs Fatihi Selâhaddin Eyyûbî,* Yeditepe Yayınları, İstanbul 2016*,* s. 35.

[6] İbnü'l-Ezrak, *Meyyâfârikîn ve Âmîd Tarihi (Artuklular Kısmı),* Araştırma, İnceleme ve Notlarla Çeviren: Ahmet Savran, Erzurum Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1992, s. 156; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî-t-târîh,* XI, s. 280-281; İbn Kesîr, *a.g.e.,* XII, s. 464-465; Runciman, *a.g.e.,* II, s. 322; R. S. Humphreys, *From Saladin to the Mongols,* State University of New York Press, New York 1977, s. 43; Mustafa Kılıç, "Haçlıların Dimyat Muhasaraları ve Eyyûbîlerin Mücadeleleri", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi,* VII/4 (2007), s. 417; Stanley Lane-Pole, *Selahaddin Kudretli Sultan ve İslamın Bütünleştiricisi*, çev. Nice Damar, Avesta Basın Yayın, İstanbul 2012, s. 103-104; Şeşen, *Kudüs Fatihi Selâhaddin Eyyûbî,* s. 37-39.

Nureddin'in de desteği sayesinde son verdi.[7] Neticede 1170 yılına gelindiğinde Mısır'da istikrarı tamamen sağlayan Selahaddin efendisi Nureddin'in istekleriyle karşı karşıya kaldı.

### 1. Fatimî Hilafeti'nin Kaldırılması (10 Eylül 1171)

Mısır'da hâkimiyetini sağlayan Selahaddin, Fatimî Hilafetinin itibarını azaltmak maksadıyla harekete geçti. Bu kapsamda Fatimîlerin soyunun Hz. Peygamber'e (S.A.V.) dayanmadığına dair iddialar ortaya atıldı. Böylece halifenin itibarını azaltan Selahaddin, cihad için ihtiyaç duyulduğu gerekçesiyle onun elindeki zengin hazine ve saraylara da el koydu. Daha sonra Mısır'daki kadı ve imam atamalarında Sünnilere öncelik sağladı.[8]

Nureddin Mahmud yaşanan tüm olumlu gelişmelere rağmen Mısır'da Fatimî Halifeliği adına okunan hutbenin derhal Abbasi Halifeliği adına değiştirilmesini istiyordu. Selahaddin bu isteği zaman kazanarak ertelemeye çalışınca Nureddin sert bir dille Mısır valisini uyardıktan sonra babası Necmeddin Eyyûb'u onun yanına gönderdi.[9] Necmeddin Eyyûb, Selahaddin'in babası olmakla birlikte uzun yıllardır Zengî ailesine hizmet ederek büyük bir itibar kazanmıştı. Onun Mısır'a gelmesi oğlu üzerinde büyük bir etki oluşturdu. Babasının Nureddin Mahmud'un mesajını iletmesi üzerine Selahaddin, Fatimî hilafetini kaldırmak adına planlarını hızlandırdı. Bu sırada Ağustos 1171 tarihinden beri ağır bir hastalığa yakalanan Fatimî Halifesi el-Azıd'ın durumundan da ümit kesilmişti. Fatimî halifesinin ölüm döşeğinde olması ve Nureddin'in baskısı üzerine Selahaddin, 10 Eylül 1171 Cuma günü hutbeyi Abbasi Halifesi el-Mustazî-Biemrillah adına değiştirilmesini emretti. Musul'dan ziyarete gelmiş bir din adamı Kahire Ezher Camisi'nde hutbeyi Abbasi halifesi adına okudu. Bundan üç gün sonra Halife el-Azıd'ın da ölmesiyle Mısır'da Fatimî hanedanı son buldu.[10] Fatimî sarayındaki eşyalara el koyan Selahaddin, askerlerine bir miktar dağıtıp bir kısmını da kendine ayırdıktan sonra kalan hazineyi Nureddin'e gönderdi.

### 2. Haçlılarla Mücadele

Mısır'da istikrarın sağlanması üzerine Selahaddin Eyyûbî, Haçlılarla mücadele konusunda Nureddin Mahmud'u desteklemeye başladı. Haçlılara karşı ilk saldırısını Filistin bölgesindeki Remle'ye kadar uzanan bir yağma akınıyla yapan Selahaddin sonrasında kazandığı ganimetlerle Mısır'a geri döndü. Kısa bir süre sonra ikinci seferi için hazırlıklarını tamamlayarak Eyle (Alia) üzerine yürüdü. Eyle, Haçlıların Kızıldeniz'e açılan kapısı olmakla beraber Kutsal toprakları da tehdit eden bir merkezdi. Bu bölge sayesinde Haçlılar Kızıldeniz'de korsanlık faaliyetleri yürütüyordu. Ayrıca Eyle bulunduğu konum nedeniyle Suriye-Mısır arasındaki güvenliği de tehdit ediyordu. Mısır ordusu hem karadan hem de denizden olmak üzere Eyle üzerine yürüdü. Kısa bir mücadeleden sonra kaleyi ele geçiren Selahaddin, Mısır'a geri döndü. Bundan sonra 1171 yılında bir sefere daha çıkarak Şevbek[11] üzerine yürüdü. Ancak Nureddin Mahmud'un da aynı sırada Kerek-Şevbek Prinkepsliği'ne düzenlediği saldırıyı haber alınca süratle geri çekildi. Nureddin'e yazdığı mektubunda Mısır'daki iç karışıklar ve binek hayvanlarının ölmesi nedeniyle geri dönmek zorunda kaldığını bildirmekteydi. Neticede Mısır ordusundan yoksun kalan Nureddin, Kerek'a[12] düzenlediği seferde hiçbir başarılı elde edemeyerek geri çekildi.

---

[7] Bahaddin b. Şeddad, *a.g.e.,* s. 80-82. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî-t-târîh,* XI, s. 284-285; Willermus, *a.g.e.,* II, s. 362-370; Süryani Mikhael, *a.g.e.,* II, s. 210; Ioannes Kinnamos, *Historia (1118-1176),* yay. haz. Işın Demirkent, TTK Yayınları Ankara 2001, s. 198-200; Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri),* çev. Fikret Işıltan, TTK Yayınları, Ankara 1995, s. 111-117; Abû'l-Farac, *a.g.e.,* II, s. 407-408; İbn Kesîr, *a.g.e.,* XII, s. 468-469; Stevenson, *a.g.e.,* s. 196; Runciman, *a.g.e.,* II, s. 322-324.

[8] Muhammed Sallâbi, *Eyyûbîler Devleti Selahaddin Eyyûbî ve Kudüs'ün Yeniden Fethi,* çev. Şerafettin Şenaslan, Ravza Yayınları, İstanbul 2010, s. 222-232.

[9] el-Bündârî, *Senâ el-Barku'ş-Şâmî,* I, thk. Ramazan Şeşen, Dârü'l-Kitâbi'l-Cedid, Beyrut 1971, s. 89.

[10] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî-t-târîh,* XI, s. 294-298; Abû'l-Farac, *a.g.e.,* II, s. 414; İbn Kesîr, *a.g.e.,* XII, s. 473; Runciman, *a.g.e.,* II, s. 329; H.A.R. Gibb, *Saladin: Studies in Islamic History,* The Arab Instıtute for Research and Publıshıng, Beyrut 1972, s. 107; Bahattin Kök, "Mısır'ın Alınmasında Sonra Nuruddin Mahmut'la Selahuddin Eyyûbî Arasında Ortaya Çıkan Soğukluğun Sebepleri", *Belleten,* LVII/219 (1993), s. 421-422; Muammer Gül, "Önasya'da Bir Türk Devleti: Eyyûbîler (1175-1250)", *TÜRKLER,* V, ed. Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Ankara 2002, s. 78; Muhammed Sallâbi, *Eyyûbîler Devleti,* s. 222-226.

[11] Hicaz'dan Şama'a gelen yol üzerindedir. Kerek'e üç konak mesafededir. Ebu'l-Fidâ, *Ebü'l-Fidâ Coğrafyası (Takvimü'l-Büldan),* çev. Ramazan Şeşen, İstanbul 2017, s. 212.

[12] Şam'dan Hicaz'a giden yol güzergahındadır. Belkâ'da üçüncü iklimde yer alır. Ebu'l-Fidâ, *Ebü'l-Fidâ Coğrafyası,* s. 212.

Selahaddin, Mısır'a döndükten sonra Kerek'ta terk ettiği Nureddin'in öfkesinden korktuğu için ailesi ve devlet adamlarının katıldığı bir toplantı düzenledi. Konuşma esnasında söz alan yeğeni Takiyyuddin Ömer ayağa kalkarak *"Eğer gelirse onunla harp ederiz ve ülkeden uzaklaştırırız"* dedi. Onun, Nureddin'e karşı savaş yanlısı tutumu toplantıda yer alan genç ve tecrübesiz emîrler tarafından da desteklendi. Bu durumun vahametini gören Necmeddin Eyyûb, tüm savaş yanlılarını azarladıktan sonra Takiyyuddin'i de yerine oturttu. Bundan sonra oğluna dönerek *"Ben babanım, bu Şihâbuddin de dayın. Şu gördüklerin arasında seni en çok seven bizleriz. Vallahi eğer ben ve dayın Nureddin'i görsek onun önünde yer öperiz. Eğer kılıçla senin boynunu vurmamızı emrederse and olsun ki vururuz. Biz bu vaziyette olursak sen diğerlerinin sana ne yapacağını beklersin? Şu yanında gördüğün emîrler eğer Nureddin'i tek başına görseler eyerleri üzerinde duramazlar. Bu ülke onundur. Biz onun memlukleri ve buradaki naibleriyiz. Eğer o seni azlederse, 'Baş üstüne' der arz ederiz. Yapacağın en doğru iş Nureddin'e: 'Bu ülke için harekete geçmek istediğini duydum. Buna ne lüzum var? Bana bir adam gönder, boynuma mendil bağlayıp sana götürsün. Burada sana karşı gelecek kimse yoktur' diye mektup yazmandır."* dedi. Bundan sonra Necmeddin Eyyûb tüm odada bulunanları kovarak dışarı çıkarttı. Herkesin çıkmasında sonra oğluna dönerek *"Sen akılsız bir çocuksun. Hareketlerinde hata ediyorsun. Bilmiyorsun ki Nureddin senin isyan ettiğini haber alacak olursa elindeki her işi bırakır ve senin kökünü kırıncaya kadar peşine düşer. Onu bırakıp sana katılacak bir asker var mı? Benim sana söylediğim sözler hemen ona erişecektir. Sen de ona bir elçi gönder, kendisine karşı tevazu göster, ona itaat ettiğini, onun bendesi olduğunu bildir."* dedi.[13] Selahaddin, konuşmaya katılmadan sadece dinleyerek aslında bu konuda babasıyla aynı fikirde olduğunu gösteriyordu. Buna ek olarak babasının tüm öğütlerini dinledikten sonra onun istediği şekilde bir mektubu Nureddin'e gönderdi. Böylece iki büyük lider arasında çıkabilecek olası bir savaş Necmeddin Eyyûb'un toplantıdaki konuşması ve Selahaddin'in zekası sayesinde önlendi. Nureddin Mahmud, Selahaddin'in itaatini bildirmesi üzerine güney cephesini tamamen kapatarak 1171-1172 yıllarını kuzeydeki Haçlılar ile mücadele ederek geçirdi.[14]

Kerek önlerinde başarısız olan Nureddin, kuvvetlerini tekrar toplamak için Aşterâ mevkisine geçti. Bu sırada 200 kişilik süvarisi birliği ile yardıma gelen el-Bîre Kalesi[15] Hâkimi Sihâbuddin İlyâs b. İlgazi b. Artuk, kalabalık bir Haçlı ordusuyla karşılaştı. Sihâbuddin İlyâs Haçlı süvarisine karşı saldırıya geçti. Müslüman ordusu büyük bir gayretle savaşarak ağır zırhlı Haçlıları tamamen bozguna uğrattı. Savaşın sonunda ölülerin başları kesilerek Nureddin'e sunuldu. Bunlar arasında Hısnü'l-Ekrâd[16] hâkimi olan Hospitaller şövalyelerinin reisi de vardı.[17] Müslümanlara birçok eziyet eden bu zatın ölümü büyük bir sevinçle karşılandı. Kazanılan başarıyla sevinen Nureddin, Antakya'daki gelişen olaylar nedeniyle yönünü buraya çevirdi.

1171 yılında Haçlılar Antakya'nın Lazkiye limanında iki Mısır ticaret gemisine el koymuştu. Bu durumu haber alan Nureddin, Antakya'ya elçi yollayarak derhal gemilerin iade edilmesini istedi. Ancak Haçlılar gemileri teslim etmediler ve gemilere su aldığı için el koyduklarını bildirdiler. Haçlılar bu sayede uluslararası ilişkilerde geçerli olan su alan gemiye el konulabileceği ilkesini savunuyorlardı.[18] Fakat durumu araştıran Nureddin, gemilerin su almamasına karşın ele geçirildiğini öğrenince Irak, el-Cezire ve Suriye'nin çeşitli yerlerine haber göndererek asker toplanmasını istedi. Bu sırada Musul Atabeyi Seyfeddin Gazi'nin de amcasının yanında savaşa katılmasıyla büyük bir ordu

---

[13] Bu konuşmayı İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî-t-târîh,* XI, s. 299-300, şu şekilde kaydetmektedir: "*Bunu ne akılla yaptın. Bilmez misin ki, Nureddin bizim ona mani olmaya ve onunla savaşa girmeye karar verdiğimizi ve bütün işleri bir yana bırakıp ona cephe aldığımızı duyarsa ona karşı koyamazsın. Halbuki, şimdi bizim itaat üzere olduğumuzu duyarsa bizi bırakıp başka şeylerle uğraşır. Mukadderat ne ise o olur. Allah'a yemin ederim ki, eğer Nureddin bir tane şeker kamışı dahi istese ben onun uğrunda ona mani oluncaya veya öldürülünceye kadar savaşırım."* Ancak bu kayıtta yer alan son kısımda Necmeddin Eyyub'un bağlılığının göstermelik olduğu görüşü hatalıdır. Necmeddin, ölene kadar Nureddin'e bağlı kalmış ve ona karşı en ufak bir isyan emaresi dahi göstermemiştir.

[14] İbnü'l-Esîr *el-Kâmil fî-t-târîh,* XI, s. 299-300; ayn. mlf, *Atabegiyye,* s. 159; Abû'l-Farac, *a.g.e.,* II, s. 415-416; el-Ömerî, *Mesâliku'l Ebsâr,* s. 295-295; İbn Kesîr, *a.g.e.,* XII, s. 480; Runciman, *a.g.e.,* II, s. 329; Kök, *a.g.m.,* s. 434.

[15] Birecik civarında Artuklu ailesine ait müstahkem bir kale

[16] Hıms'tan ve Trablus'tan birer konaklık mesafede olup bu iki şehrin ortasındadır.Detaylı bilgi için bkz. Ebu'l-Fidâ, *Ebü'l-Fidâ Coğrafyası* , s. 221.

[17] Konuyla ilgili detaylı bilgi için bknz. Çağatay Gençtürk, *Zengîlerin Halep Hâkimiyeti,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul 2018, s. 166-170.

[18] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî-t-târîh,* XI, s. 300; Halil İbrahim Gök, *Musul Atabeyliği Zengiler (Musul Kolu 1146-1233),* TTK Yayınları, Ankara 2013, s. 153.

toplandı. Harekete geçen Zengî ordusu Antakya ve Trablus topraklarında büyük bir yağma akınına girişti. Safisâ ve Arime kaleleri ele geçirildi. Arka kalesi kuşatıldıysa da alınamadı. Yapılan tahribatla zor duruma düşen Haçlılar el koydukları gemilerin iadesi, aldıkları Müslüman esirlerin serbest bırakılması ve yüklü bir miktar para vermeği kabul ederek barış önerdiler. Bu teklif Nureddin tarafından da onaylanınca iki taraf arasında tekrar ateşkes sağlandı (Eylül 1171).[19]

Antakya Haçlılarıyla tekrar barış ortamı sağlanmasına karşın Kudüs Haçlıları Dımaşk'a bağlı Havran bölgesine saldırdı (1172). Olanları haber alan Nureddin kuvvetlerini toplayarak Haçlılar üzerine ilerlemeye başladı. Bunun üzerine Haçlılar yağmalarına son vererek geri çekilmek istediyse de başarılı olamadı. Nureddin'in öncü birlikleri Haçlıların artçı birliklerini yakaladıktan sonra mağlup etti. Daha sonra Haçlılar bozgun halinde geri çekilmeye başladı. Haçlıları takip eden Zengî ordusu ise Taberiye'ye girerek bölgeyi yağmaladı. Bunu duyan Haçlılar toparlanarak Zengî ordusuna saldırdıysa da başarılı olamadı. Neticede Dımaşk'ı yağmalamaya gelen Haçlıların Taberiye'deki birçok malı Zengî ordusu tarafında yağmaya uğradı.[20]

Kudüs Haçlılarına mağlup eden Nureddin, bundan bir süre sonra Trablus Kontu Raymond'u serbest bıraktı.[21] Bundan sonra 1173 yılında tekrar Kerek ve Şevbek Prinkepsliği üzerine bir sefere çıkmak için hazırlıklara başladı. Selahaddin'e de haber göndererek Mısır ordusuyla bölgeye gelmesini istedi. Bu sırada Kudüs Kralı Amaury'nin Halep Zengîlerine bağlı şekilde Kilikya Ermeni Baronluğu'nu yöneten Mleh üzerine sefer düzenlemesi Haçlı arazisini savunmasız bırakmıştı. Durumu fırsata çevirmek isteyen Selahaddin, Mısır ordusuyla birlikte hareket ederek Kerek'a Nureddin'den önce vararak burayı kuşattı. Ancak Zengî ordusunun Dımaşk'tan yola çıktığı haberini alınca süratle Mısır'a geri döndü. Kısa bir süre sonra bölgeye gelen Nureddin süratle Kerek'ı kuşattı. Bu sırada Selahaddin elçileri vasıtasıyla hediyeler yolladıktan sonra babasının hastalığı nedeniyle geri dönmek zorunda kaldığını bildirdi. Ancak Nureddin iki defa Kerek önlerinden kaçan Selahaddin'in gerçek niyetini anlamıştı. Buna rağmen Kudüs Kralı Amaury'nin Kilikya'da mücadele ettiği sırada Kerek'ın alınması gerektiğini düşünerek muhasara sırasında büyük uğraşlar verdi. Kerek o sırada Toron varisi Onfroi'nun ölümünden sonra Miles de Plancy ile evlenen Etiennette adlı bir varise tarafından yönetiliyordu. Kocasının Kral Amaury ile ülke dışında olması nedeniye Etiennette ilk kayın pederi II. Onfroi de Toron'dan yardım istedi. Onfroi, Kudüs Krallığında kalmış bulunan tüm baronları birleştirerek süratle Kerek önlerine ilerledi. Bu haberin ulaşmasından sonra iki cephe arasında kalmaktan çekinen Nureddin geri çekilmek zorunda kaldı.[22]

Selahaddin'in iki Kerek kuşatmasında da Mısır'a geri dönmesi onun kalenin alınmasını istemediğini göstermektedir. Bunun nedeniyse Kerek'ın Nureddin ile kendisi arasındaki tek tampon bölge olmasıydı. Haçlıların Kerek'taki varlığı Nureddin'in Mısır'a müdahil olmasını engelliyordu. Bu sayede Selahaddin, Mısır'da istediği şekilde hareket etme imkanı buluyordu. Ancak onun ikinci Kerek muhasarasından döndüğü sıralarda babasının at üstünde cevgan oynarken üşüp ölmesi tüm dengeleri değiştirdi. Necmeddin Eyyûb büyük bir devlet adamı olmasının yanında Nureddin'in, Mecdeddin İbnü'd-Dâye (ö.1170) ile birlikte en güvendiği kişiydi. Onun Mısır'daki varlığı bölgedeki Zengî otoritesini temsil ediyordu. Çünkü uzun yıllarca Dımaşk'ta valilik yapmış olmasına karşın en ufak bir isyan emaresi dahi göstermemişti. Hatta kardeşi Şîrkûh'un Nureddin'in hastalığı sırasında Dımaşk'a gelmesini eleştirerek onu Nureddin'in yanına göndermişti. Necmeddin Eyyûb'un ölümünden sonra Selahaddin'in yanında Nureddin'e karşı hareket etmesini destekleyen emîrler kalmıştı. Bu durum Selahaddin tarafından da Bahaaddin b. Şeddâd'a bizzat şu şekilde anlatılmıştı.

*"Nureddin'in Mısır memleketini hedef alacağı haberi bize ulaştı; o sırada dostlarımızdan bir cemaat; Onun bu amacının gerçekleşmesi halinde gereken müdafaanın yapılacağına, ona karşı çıkılacağına, otoritesi kırılacağına ve askerleri, cephe oluşturmamızla geri çevrileceğine işarette bulundular. Ancak ben tek başıma onlara muhalif oldum ve 'böyle bir şeyin telaffuz edilmesi bile*

---

[19] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî-t-târîh,* XI, s. 300; ayn. mlf. *Atabegiyye,* s. 154-155; Şeddad, *a.g.e.,* s. 84;Runciman, *a.g.e.,* II, s. 329; Halil İbrahim Gök, *Musul Atabeyliği Zengiler*, s. 153-154.

[20] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî-t-târîh,* XI, s. 310.

[21] Willermus, *a.g.e.,* II, s. 390; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî-t-târîh,* XI, s. 336; Süryani Mikhael, *a.g.e.,* II, s. 241; Abû'l-Farac, *a.g.e.,* II, s. 421; Stevenson *a.g.e.,* s. 213; Runciman, *a.g.e.,* II, s. 330; Birsel Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi,* Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2007, s. 172-174.

[22] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî-t-târîh,* XI, s. 315-316; Şeddad, *a.g.e.,* s. 84; İbn Kesîr, *a.g.e.,* XII, 482; el-Ömerî, *a.g.e.,* s. 297; Runciman, *a.g.e.,* II, 330-331; Kök, *a.g.m.,* s. 433-434.

*doğru değildir' dedim. Aramızdaki bu niza, vefat ettiğine dair haber bize ulaşıncaya kadar devam etti."*[23]

Bizzat Selahaddin'in Bahaaddin b. Şeddâd'a söylediklerine bakıldığında iki büyük İslâm mücahidi arasında bir gerginliğin doğmasını isteyen kişilerin varlığı gözlemlenmektedir. Buna karşın gerek Necmeddin Eyyûb'un uyarıları gerekse Selahaddin'in izlediği siyaset sayesinde Haçlılara karşı verilen mücadele sırasında böyle bir durumun oluşmasına engel olunmuştur. Selahaddin efendisinin her türlü emrini yerine getirmeye çalışmış tüm hutbelerde ve paralarda onun adını zikretmişti. Onun bu tutumuna karşı etrafındaki savaş yanlısı emîrler ve Necmeddin'in ölümü, Nureddin'i daha sıkı tedbirler almak zorunda bırakmıştı.

### 3. Nureddin Mahmud'un Mısır Maliyesini Teftiş Ettirmesi

Nureddin Mahmud en güvendiği emîrlerinden biri olan Necmeddin Eyyûb'un ölümü, Kerek muhasaraları sırasıda Selahaddin Eyyûbî'nin tutumu nedeniyle Mısır'ı teftiş etmesi için veziri Halid el-Kaysarânî'yi göndermişti. Görünüşte malî konuları denetlemek için gelen Kaysarânî'nin genel bir teftişte bulunduğunu söylemek mümkündür. Nureddin'in iki defa Kerek'ta kendisini terk eden Selahaddin'e olan güveni sarsılmıştı. Bu nedenle gönderdiği müfettişle Mısır'daki genel durumu öğrenmeyi amaçlamıştı. Kaysarânî, Mısır'da mali ve askeri konularda genel bir teftişte bulunduktan sonra özellikle maliyeyle ilgili konularda böyle zengin bir coğrafyadan Dımaşk'a gönderilen paranın azlığından şüphelenmişti. Yapılan asker sayımında 21.000 civarında bir ordunun Mısır'da bulunduğu da ortaya çıkmıştı.[24] Selahaddin ise askerî ve malî konularda kendini savunmak için tüm gelir ve giderleri göstermek zorunda kalmış, kendisinden istenen paraları gönderdiği takdirde böylesine geniş bir ülkeyi savunamayacağını dile getirmişti.[25]

Son olaylar neticesinde Selahaddin kendini Mısır'da güvende hissetmiyordu. Nureddin'in güvenin azalmasıyla birlikte Dımaşk'tan, Kahire'ye yapılan baskı da artmıştı. Halid el-Kaysarânî'nin de bölgeye gelmesi Selahaddin için büyük bir tedirginlik kaynağı olmuştu. Bu nedenle Nureddin'in Mısır'a yürüme ihtimalinde sığınmak, 21.000 civarındaki kuvvetlerini azaltmak ve yeni yerler ele geçirmek için harekete geçti.

### 4. Sudan ve Yemen'in Zaptı (1173-1174)

Selahaddin Eyyûbî, Nureddin Mahmud'a karşı hiçbir zaman açıkça bir isyanda bulunmamıştı. Buna rağmen Kerek kuşatmalarındaki tutumu ve Mısır gelirleri konusundaki anlaşmazlık ikili arasında bir gerilimin oluşmasına sebebiyet vermişti. Öte yandan Mısır Fatimî halifeliğine son verilmiş olsa da müteakip zamanlarda Sudan ve Yemen'de Fatimî destekçilerinin faaliyet göstermesi Mısır ordularının bölgeye müdahil olmasına sebebiyet vermişti.

İlk olarak Selahaddin'in büyük kardeşi Turanşah komutasındaki kuvvetler Şii Hilafetinin yıkılmasından sonra Fatimî taraftarlarının merkezi haline gelen Sudan'daki Nubya Krallığı üzerine yürüdü (1173). Turanşah süratle ilerleyerek İbrîm, Sebiyy ve Ganem'i fethettikten sonra Nubya Krallığı'nın merkezi Dunkula'ya (Dongola) önlerine geldi. Ancak bölge halkının darıdan yapılan ekmekten ve hurmadan başka bir yiyeceği olmadığını gördü. Ayrıca başkentlerinde Nubya kralının ikamet ettiği tek büyük binanın olduğuna, halkın daha çok derme çatma yerlerde ve mağaralarda yaşadığına şahit oldu. Gördüğü manzara karşısında seferini devam ettirmeyi uygun bulmayan Turanşah, bölgeyi itaat altına aldıktan ve bazı kalelere birlikler yerleştirdikten sonra İbrahim el-Kürdî'yi vali tayin ederek Mısır'a geri döndü.[26]

Bu sırada Yemen'de Abdünnebi adlı bir harici kendini Mehdi ilan etmişti. Bölgede istikrarın olmaması nedeniyle bu zat kısa sürede etrafında büyük kitleler toplamayı başarmıştı. Sonrasında bölgedeki kaleleri ve şehirleri ele geçirerek kendi adına hutbe okutmaya başlamıştı. Bunun üzerine Fatimîlere bağlı kalan bir kısım kişiler de buraya gelerek onun hizmetine girmişti. Kısa sürede tüm

---

[23] Şeddad, *a.g.e.,* s. 86.

[24] H.A.R. Gibb, *İslam Medeniyeti Üzerine Araştırmalar,* çev. Kadir Durak-Atilla Özkök-Hayrettin Yücesoy-Kenan Dönmez, Endülüs Yayınları, İstanbul 1991, s. 91-92.

[25] İbn Kesîr, *a.g.e.,* XII, s. 482; Muhammed Sallâbi, *a.g.e.,* s. 237; Şeşen, *Kudüs Fatihi Selâhaddin Eyyûbî,* s. 43.

[26] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi-t-târîh,* XI, s. 310-311; Abû'l-Farac, *a.g.e.,* II, s. 416-417; İbn Kesîr, *a.g.e.,* XII, s. 482; el-Ömerî, *a.g.e.,* s. 296; Muhammed Sallâbi, *a.g.e.,* s. 234; Ramazan Şeşen, "Eyyubîler Devleti", *DGBİT,* VI, Çağ Yayınları, İstanbul 1992, s. 313; ayn. mlf. *Kudüs Fatihi Selâhaddin Eyyûbî*, s. 44.

bölgede güçlü konuma gelen Abdünnebi, babasının mezarı üzerine büyük bir kubbe inşa ettirerek burayı hac merkezi yapmıştı. Aynı zamanda Yemenlilerin Mekke'ye haccetmeleri de yasaklanmıştı.

Gelişmelerden haberdar olan Selahaddin, Yemen'in Kızıldeniz ticareti için önemli bir merkez olmasının da etkisiyle durumu Nureddin'e bildirdi. Nureddin'in Yemen'e bir sefer düzenlenmesine izin vermesi üzerine kardeşi Turanşah'ı buraya gönderdi. 1400 kişilik ordusunu denizden ve karadan Yemen'e götüren Turanşah, Hicaz'da sükûneti sağladıktan sonra Zebîb'i ele geçirdi. Daha sonra Abdünnebi'yi yenerek Aden'i de ele geçirdi (1 Temmuz 1174). Akabinde Sana başta olmak üzere sırasıyla tüm Yemen kalelerine hâkim olmayı başardı. Böylece bölgeye kısa sürede tekrar huzur ve sükûnet geldi. Hutbe tekrar Abbasi halifesi adına okunmaya başladı. Ancak eskisinden farklı olarak bu sefer hutbelerde Nureddin Mahmud'un da adı zikredildi.[27]

Yapılan seferler sonucunda Sudan, Yemen, Mekke ve Medine'de de Nureddin Mahmud adına hutbe okunmaya başlanmıştı. Halep Zengîlerinin sınırlarını genişleten bu seferler sırasında Selahaddin'de Nureddin'in olası müdahalesinde kendisini sığınacak yer kazanmıştı.

### 5. Halep Zengîlerinin İfrikiye'ye[28] Kadar Uzanması (1172-1173)

Selahaddin Eyyûbî, Sudan ve Yemen'e birlikler sevk ettiği gibi otoriteden yoksun Trablusgarp bölgelerine de ele geçirmek için asker göndermişti. Şerefeddin Karakuş kumandasındaki Mısır ordusuna civar bölgelerden de katılım sağlanmıştı. Arap emîrlerinin önde gelenlerinden Mesud b. Zimân'ın da orduya katılmasıyla güçlenen Mısır birlikleri Barka ve Trablusgarp civarına kadar ilerleyerek bölgenin büyük bir çoğunluğunu ele geçirmişti. Son olarak Trablusgarp'ın da kısa süren bir kuşatmanın akabinde teslim olması üzerine Karakuş ailesini ve devlet erkanını buradaki saraya yerleştirmişti. Yapılan sefer sonucunda Mehdiyye, Sefakıs, Kafsa, Tunus ve civarı dışındaki tüm yerler Halep Zengîlerine bağlanmıştı. Bunun üzerine Nureddin Mahmud Abbasi Halifesi el-Mustazî'ye gönderdiği mektubunda ordularının Yemen ve Hicaz'ı kontrol altına aldığını, Afrika'da Sudan içlerinden Traglusgarp'a vardıklarını, İstanbul ve Kudüs'ün fethinin ise yakın olduğunu söylemişti.[29]

### 6. Nureddin Mahmud ve Selahaddin Eyyûbî Arasındaki Soğukluk Meselesi

Nureddin Mahmud, Mısır'ı fethettikten sonra bölgede Eyyûbî ailesinin güçlenmesine izin vermişti. Buna mukabil Eyyûbî ailesi de ona itaat etmişti. Bu durum Şirkûh'un ölümünden sonra iktidarı ele alan Selahaddin Eyyûbî zamanında da devam etmişti. Mısır'ın merkezden uzak olması, Şii isyancılar, Haçlılar ve Bizans tehlikesiyle karşı karşıya olması bölgenin farklı bir statü kazanmasına sebebiyet vermişti. Nureddin, bölgedeki otoriteyi sağlaması için Selahaddin'e Mısır'da mal dağıtma, atama yapma ve güçlü bir ordu barındırma izni vermişti.

Nureddin, bölgenin önemini bildiğinden en güvendiği emîrlerinden Necmeddin'i de Mısır'a göndermişti. Necmeddin, Nureddin'e bağlılığını defalarca kez kanıtlamanın yanında oğlu Selahaddin üzerinde de büyük bir tesire sahipti. Bu nedenle ölümüne kadar iki mücahit arasında büyük bir denge kurmuştu. Ancak bu denge Necmeddin Eyyûb'un ölümü üzerine sarsılmıştı. Ancak Selahaddin, Nureddin'e karşı itaatkar tavrından vazgeçmemişti. Buna kanıt olarak yapacağı fetihlerde Nureddin'in iznine başvurması, Mısır, Yemen, Sudan, Hicaz ve Trablus'a kadar yayıldığı sahada onun adına hutbe okutması ve para bastırması, ondan "efendim Nureddin" şeklinde bahsetmesi ve Dımaşk'tan gönderilen müfettişe hesap vermesi gösterilebilir.[30]

Selahaddin tüm bu itaatkâr tavrına karşın Nureddin'in Kerek'ı alarak Mısır ile toprak bütünlüğü kurmasını da istememekteydi. Eğer Nureddin Kerek'ı alırsa, Selahaddin'in Mısır'daki özerk yönetimi

---

[27] Şeddad, *a.g.e.,* s. 85; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî-t-târîh,* XI, s. 318-319; Ebû Şâme el-Makdisi, *a.g.e.,* II, s. 271-272; İbn Kesîr, *a.g.e.,* s. 488; el-Ömerî, *a.g.e.,* s. 298; Muhammed Sallâbi, *a.g.e.,* s. 233-234; Şeşen, "Eyyubîler Devleti", s. 313; ayn. mlf. *Kudüs Fatihi Selâhaddin Eyyûbî*, s. 44.

[28] Ortaçağda Arapların Mağrib'in doğusuna, bugünkü Tunus ve civarına verdikleri isim.

[29] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî-t-târîh,* XI, s. 312-313; İbn Kesîr, *a.g.e.,* XII, s. 483; el-Ömerî, *a.g.e.,* s. 296; Ramazan Şeşen, *Salahaddin Eyyûbî ve Devri,* İsar Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 54-56; Muhammed Sallâbi, *a.g.e.,* s. 233; Şeşen, *Kudüs Fatihi Selâhaddin Eyyûbî*, s. 44-45.

[30] Şeddad, *a.g.e.,* s. 85; Ebû Şâme el-Makdisi, *a.g.e.,* II, s. 271-272; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî-t-târîh,* XI, s. 310-311, 312-313, 318-319; Abû'l-Farac, *a.g.e.,* II, s. 416-417; el-Ömerî, *a.g.e.,* s. 296,298; İbn Kesîr, *a.g.e.,* XII, s. 482, 483,488; Ramazan Şeşen, "Salahaddin Eyyûbî Devrinde Libya'da Türkler ve Karakuş Meselesi", *Tarih Dergisi,* say. 33 (1981), s. 174-175; Ramazan Şeşen, *Salahaddin Eyyubi ve Devlet,* İstanbul 1987, s. 62-63; ayn. mlf. *Salahaddin Eyyûbî ve Devri,* , s. 54-56; Muhammed Sallâbi, *a.g.e.,* s. 233,234,237.

hatta bölgedeki hâkimiyeti son bulabilirdi. Bu nedenle Mısır ordusu buraya düzenlenen saldırılarda Zengî ordusuna yardıma gitmemişti. Bu durumu çeşitli bahanelerle örtbas etmek isteyen Selahaddin, elçi ve hediyelerle kendisini affettirmeyi çalışmıştı.

Kerek meselesiyle arası açılan ikilinin malî konularda da anlaşamadığını görmekteyiz. Selahaddin'in Mısır'da sayısı 21.000 civarını bulan kuvvetler barındırması bölgeden Dımaşk'a gönderilen verginin beklenenden az olmasına neden oluyordu. Kerek muhasaraları ve Mısır'dan gönderilen vergilerin azlığı Nureddin ve Selahaddin arasında bir soğukluğun oluşmasına sebebiyet vermişti.

İki İslâm mücahiti arasındaki gerginliğe rağmen cihad için tüm ömrünü adamış Nureddin'in kaynaklarda[31] anlatıldığı üzere Mısır'a yürümesi pek olası değildir. Bu sırada Selahaddin, Nureddin'in bölgeye müdahil olmaması için üstüne düşen sorumlulukları yerine getiriyordu. Buna karşın Nureddin'in Musul'dan yeğeni Seyfeddin Gazi'yi çağırması ve askeri hazırlıklara başlaması büyük bir sefere çıkma düşüncesinde olduğunu da gözler önüne sermektedir.[32]

Bizans İmparatorluğu'nun himayesinde olan Antakya'ya yürüyerek Manuel'in bölgeye müdahil olmasından kaçınan Nureddin, Trablus Kontu III. Raymond'u da serbest bırakarak[33] buranın da hedefleri arasında olmadığını gözler önüne sermişti. Anadolu'da II. Kılıç Arslan ile kurduğu barış ortamının sürmesi,[34] Musul Atabeyliği ve Artukluların tamamen boyun eğmesi seferin yönünün daha önce iki kere kuşattığı Kerek veya Mısır olduğunu düşünmemize yol açmıştır.[35] Ancak bunlardan ilki daha olasıdır. Çünkü Nureddin'in Kerek gibi güçlü bir kaleyi arkasında bırakarak Mısır'a yürümesi büyük bir risk içermekteydi. Daha önceden Mısır'a gönderilen kuvvetlerin hepsinin süvari olması ve Nureddin'in Suriye'de bulunması Haçlılara saldırı şansı vermemişti. Ancak bizzat Nureddin'in yönettiği süvari ve piyadelerden oluşan büyük bir ordunun Kerek'ı arkada bırakarak çölü geçmesi, Suriye'nin Haçlılar karşısında savunmasız kalmasına ve Zengî ordusunun tüm ikmal yollarını kaybetmesine neden olacağı aşikârdır. Ayrıca Selahaddin'in bir isyan teşebbüsünde dahi bulunmaması, aradaki gerginliğin bir iç savaşa dönüşmesinin mümkün olmadığını göstermektedir.

Özellikle İbnü'l-Esîr'in üstünde durduğu Nureddin'in Mısır'a yürüme düşüncesi yazarın Zengîler himayesinde yetişmesi ve görev alması[36] nedeniyle duygusal bağlılıkla alakalı düşünülmektedir. Üstelik Nureddin'in ölümünden sonra onun mirasını Selahaddin'in ele geçirmesi İbnü'l-Esîr'in duygusal anlamda karşı bir tavırla eserini kaleme aldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu düşünce İbnü'l-Esîr'den nakleden birçok kaynağı da etkilemiş olması muhtemeldir. Buna karşın Nureddin ile Selahaddin arasında Müslümanları iç savaşa sürükleyecek derecede bir gerginlik hiçbir zaman oluşmamıştır. Nureddin'in 1174 yılındaki ölümünden sonra dahi Selahaddin ondan hep "efendim" diye bahsetmiştir. Hatta Kudüs'ü fethettiğinde onun Halep'te yaptırdığı minberi Mescid-i Aksâ'ya koydurtarak saygısını göstermiştir.[37]

**Sonuç**

Mısır'ın zaptından sonra naib olarak bölgeyi idare eden Selahaddin Eyyûbî ile Nureddin Mahmud arasında bazı gerginliklerin yaşandığı tüm kaynaklar tarafından dile getirilmiştir. Bunlar 1171 ve 1173 yılındaki Kerek kuşatmalarına Selahaddin'in destek vermemesi ve Mısır'dan gönderilen vergilerin az olmasıdır. Ancak bu durum başta Haçlılarla mücadelenin hat safhaya ulaştığı bir sırada iç savaş doğuracak dereceye hiçbir zaman ulaşmamıştır. Başta İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil fî-t-târîh* ve *et-*

---

[31] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî-t-târîh,* XI, s. 322; İbn Kesîr, *a.g.e.,* XII, s. 502; el-Ömerî, *a.g.e.,* s. 298.

[32] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî-t-târîh,* XI, s. 322; Süryani Mikhael, *a.g.e.,* II, s. 230; İbn Kesîr, *a.g.e.,* XII, s. 502; el-Ömerî, *a.g.e.,* s. 298; Runciman, *a.g.e.,* II, 332; Gök, *a.g.e.,* s. 162-164.

[33] Willermus, *a.g.e.,* II, s. 390; Runciman, *a.g.e.,* II, s. 330; Küçüksipahioğlu, *a.g.e.,* s. 172-174.

[34] Süryani Mikhael, *a.g.e.,* II, s. 227; Ahmed bin Mahmud, *Selçukname,* II, Haz. Erdoğan Merçil, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1977, s. 148; Kerimüddin Mahmud-i Aksarayi, *Müsameretü'l-Ahbar,* TTK, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 2000, s. 23; Mehmet Ali Çakmak, Rıfat Dağlı, "II. Kılıç Arslan Zamanında Türkiye Selçuklu Devleti", *Selçuklu Tarihi El Kitabı,* ed. Refik Turan, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, s. 323.

[35] Süryani Mikhael, *a.g.e.,* s. 230 Nureddin Mahmud'un Antakya ve Kudüs Haçlıları ile Türkiye Selçukluları üzerine sefere çıkmayı hedeflediğini kaydetmektedir.

[36] Abdülkerim Özaydın, "İbnü'l Esîr, İzzeddin", *DİA,* XXI, s. 26-27.

[37] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî-t-târîh,* XI, 435; Mustafa Eğilmez, *Muhammed b. Ebû Bekr İbn-i Ebu'l-Vefa'nın Kitâbu İkâzü'l-Gâfil Bi Sireti'l-Meliki'l-Âdil Nureddin eş-Şehîd Adlı Eserin Türkçe Çevirisi,* Doktora Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde 1988, s. 89; Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Zengîler (Mimari)", *DİA,* XXXXIV, 273; Şeşen, *Kudüs Fatihi Selâhaddin Eyyûbî,* s. 102.

*Tarihü'l-Bâhir fi'd-devleti'l-Atabegiyye bi'l-Mavsıl* adlı eserlerinde geçen bu iddia gerçeği yansıtmamaktadır. Bu konuda Zengîler himayesinde yetişmesi ve görev alması nedeniyle duygusal bağlılıkla eserini kaleme alan İbnü'l-Esîr'in ve ondan esinlenen bir kısım tarihçi olayları haddinden fazla abartmıştır.

Öte yandan Selahaddin Eyyûbî tüm bölgelerde Nureddin Mahmud adına hutbe okutmuş, para bastırmış ve her yıl vergisini ödemiştir. Böyle bir durumda Nureddin Mahmud'un kaynakların ifade ettiği gibi Mısır'a bir sefer düzenlemesi hem kendi otoritesini hem de Müslümanların birliğini bozacağından mümkün görünmemektedir.

**Kaynakça**

Abû'l-Farac, Gregory, *Abû'l-Farac Tarihi,* I-II, çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK Yayınları, Ankara 1987.

Ahmed bin Mahmud, *Selçukname,* II, Haz. Erdoğan Merçil, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1977.

Alptekin, Coşkun, *The Reign Of Zangi,* (521-541/1127-1146), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1978, s. 36;

Alptekin. Coşkun, *Dımaşk Atabegliği(Böriler),* Marmara Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1978.

Altan, Ebru "Nur al-Din Mahmud b. Zangı(1146-1174): One of The Promınent Leaders of The Struggle agaınst The Crusaders" *Tarih Dergisi,* say. 59 (2014/1), s. 57-78.

*Anonim Süryani Vekayinamesi*, ing. çev. A.S. Tritton ve H.A.R. Gibb, "The First and Second Crusade from an Anonymous Syirac Chronicle", *JRAS,* 1933, s. 69-101, 273-305.

Ayan, Ergin, *Willermus Tyrensis' Historia Rerum in Patribus Tranmarinis Gestarum (Denizaşırı Bölgelere Yapılan Seferlerin Tarihi) Adlı Eserinin XVI. XVII. Ve XVIII. Kitaplarının Çevirisi,* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994.

Bahaaddin b. Şeddâd, *Selahaddin-i Eyyûbî en-Nevadir'üs-Sultaniyye ve el-Mahasin'ül-Yusüfiyye (Yusuf'un İyilikleri ve Sultan'ın Nadireleri),* çev. Mehmet Selim Bilge, Lîs Yayınevi, Diyarbakır 2015.

el-Bündârî, *Senâ el-Barku'ş-Şâmî,* I, thk. Ramazan Şeşen, Dârü'l-Kitâbi'l-Cedid, Beyrut 1971.

Çakmak, Mehmet Ali, Rıfat Dağlı, "II. Kılıç Arslan Zamanında Türkiye Selçuklu Devleti", *Selçuklu Tarihi El Kitabı,* ed. Refik Turan, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, s. 311-343.

Çobanoğlu, Ahmet Vefa, "Zengîler (Mimari)", *DİA,* XXXXIV, s. 273-274.

Ebu'l-Fidâ, *Ebü'l-Fidâ Coğrafyası (Takvimü'l-Büldan),* çev. Ramazan Şeşen, İstanbul 2017.

Ebu'l-Fidâ, *Tarihu Ebi'l-Fidâ,* I-IV, İstanbul 1331.

Ebû Şâme el-Makdisi, *Kitâbu'r-Ravzeteyn Fî Ahbâri'd-Devleteyn en-Nûriyye ve's-Salâhiyye,* I, thk. İbrâhim ez-Zeybek, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1997.

Eğilmez, Mustafa, *Muhammed b. Ebû Bekr İbn-i Ebu'l-Vefa'nın Kitâbu İkâzü'l-Gâfil Bi Sireti'l-Meliki'l-Âdil Nureddin eş-Şehîd Adlı Eserin Türkçe Çevirisi,* Doktora Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde 1988.

Gibb, H.A.R., *İslam Medeniyeti Üzerine Araştırmalar,* çev. Kadir Durak-Atilla Özkök-Hayrettin Yücesoy-Kenan Dönmez, Endülüs Yayınları, İstanbul 1991.

Gibb, H.A.R., *Saladin: Studies in Islamic History,* The Arab Instıtute for Research and Publıshıng, Beyrut 1972.

Gibb, H.A.R., "The Career of Nur-ad-din", *A History of the Crusades, First Hundred Years,* ed. Kenneth M. Setton, University of Wisconsin, Madison 1969, s. 513-528.

Gök, Halil İbrahim, *Musul Atabeyliği Zengiler (Musul Kolu 1146-1233),* TTK Yayınları, Ankara 2013.

Gül, Muammer, "Önasya'da Bir Türk Devleti: Eyyûbîler (1175-1250)", *TÜRKLER,* V, ed. Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Ankara 2002, s. 77-85.

Hasan İbrahim Hasan, *İslâm Tarihi Abbasilerin İkinci Dönemi (447-656/1055-1258),* IV/V, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1986.

Humphreys, R. S., *From Saladin to the Mongols,* State University of New York Press, New York 1977.

İbn Hallikan, İbn Hallikan, *Vefeytü'l-A'yan ve Enbau Ebnai'z-Zaman,* trans. Baron Mac-Guckın de Slane, *Ibn Khallikan's Bıographıcal Dıctıonary*, I, III-IV, Librairie du Liban, Lübnan 1970.

Ioannes Kinnamos, *Historia (1118-1176),* yay. haz. Işın Demirkent, Ankara 2001.

İbn Kalânisî, *Şam Tarihine Zeyl -I. Ve II. Haçlı Seferleri Dönemi-,* çev. Onur Özatağ, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2015.

İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye,* XII, çev. Mehmet Keskin, Büyük İslâm Tarihi, İstanbul 2000.

İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî-t-târîh,* X-XI, çev. Abdülkerim Özaydın, İstanbul 1987.

İbnü'l-Esîr, *et-Tarihü'l-Bâhir fi'd-devleti'l-Atabegiyye bi'l-Mavsıl,* Tahkik ve Neşreden: Abdulkadir Ahmet Tuleymat, Kahire 1963.

İbnü'l-Ezrak, *Meyyâfârikîn ve Âmîd Tarihi (Artuklular Kısmı),* Araştırma, İnceleme ve Notlarla Çeviren: Ahmet Savran, Erzurum Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1992.

İbnü'l-Verdî, *Selçuklular,* çev. Mustafa Alican, Kronik Yayınları, İstanbul 2017.

*İmad ad-Dîn al-Katîb al-Isfahânî'nin al-Bondârî Tarafından İhtisar Edilen Zubdat al-Nuşra ve Nuhbat al 'Usra Adlı Kitabin Tercümesi,* Çev. Kıvameddin Burslan, Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi, Ankara 2015.

Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî *Müsameretü'l-Ahbar,* çev. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2000.

Kılıç, Mustafa, "Haçlıların Dimyat Muhasaraları ve Eyyûbîlerin Mücadeleleri", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi,* VII/4 (2007), s. 413-444.

Kök, Bahattin, "Mısır'ın Alınmasında Sonra Nuruddin Mahmut'la Selahuddin Eyyûbî Arasında Ortaya Çıkan Soğukluğun Sebepleri", *Belleten,* LVII/219 (1993), s. 413-446.

Küçüksipahioğlu, Birsel, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi,* Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2007.

Lane-Pole, Stanley, *Selahaddin Kudretli Sultan ve İslamın Bütünleştiricisi*, çev. Nice Damar, Avesta Basın Yayın, İstanbul 2012.

Maalouf, Amin, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri,* çev. M.A. Kılıçbay, Telos Yayıncılık, İstanbul 1998.

Newby, P. H., *Saladin ın His Time,* Faber and Faber, London 1983.

Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri),* çev. Fikret Işıltan, TTK Yayınları, Ankara 1995.

el-Ömerî, *Mesâliku'l Ebsâr,* çev. D.Ahsen Batur, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*, Selenge Yayınları, İstanbul 2014.

Özaydın, Abdülkerim, "İbnü'l Esîr, İzzeddin", *DİA,* XXI, s. 26-27.

P.M. Holt, *Haçlı Devletleri ve Komşuları,* çev. Tanju Akad, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.

Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi,* II, çev. Fikret Işıltan, TTK Yayınları, Ankara 2008.

Sallâbi, Muhammed, *Eyyûbîler Devleti Selahaddin Eyyûbî ve Kudüs'ün Yeniden Fethi,* çev. Şerafettin Şenaslan, Ravza Yayınları, İstanbul 2010.

Süryanî Mikhael, *Süryanî Patrik Mikhael Vekayinamesi,* II, çev. Hrant D. Andreasyan, TTK Kütüphanesi.

Şeşen, Ramazan*, Eyyûbîler (1169-1260),* İsam Yayınları, İstanbul 2012.

Şeşen, Ramazan*,* Eyyûbîler Devleti", *DGBİT,* VI, Çağ Yayınları, İstanbul 1992, s. 331-432.

Şeşen, Ramazan*, Kudüs Fatihi Selâhaddin Eyyûbî,* Yeditepe Yayınları, İstanbul 2016.

Şeşen, Ramazan*, Selahaddin Eyyûbî ve Devri,* İsar Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

Şeşen, Ramazan*,* "Salahaddin Eyyûbî Devrinde Libya'da Türkler ve Karakuş Meselesi", *Tarih Dergisi,* say. 33 (1981), s. 169-198.

Şeşen, Ramazan*,* "Selâhaddin-i Eyyûbi", *DİA,* XXXVI, s. 337-340.

Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-namesî, (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, çev. Hrant D. Andreasyan, TTK Yayınları, Ankara 2000.

Usta, Aydın, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri,* Yeditepe Yayınları, İstanbul 2016.

Willermus Tyrensis, (William of Tyre), *Historia rerum in partibus tranmarinis gestarum,* trans. A. C. Krey - E. A. Babcock, *A History of Deed Done Beyond the Sea,* I-II, New York 1943.

William Barron, Stevenson, *The Crusaders In The East,* Slım Press, Beyrut 1968.